

شیوه های تحفیظ قرآن کریم

تحقیق و نگارش

عضو هیئت علمی دانشگاه خلیج فارس

سرنوشتیه: نجفی، رضا

عنوان و نام پدیدآور: پژوهشی پیرامون شیوه‌های تحفیظ قرآن کریم در کشورهای اسلامی / مؤلف: رضا نجفی

مشخصات نشر: قم: علیقا، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۲۲۴ ص: مصور.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۱۶۸-۷۹-۲

وضعیت فهرست نویسی: آفیا

یادداشت: کتابخانه

موضوع: پژوهش‌های قرآنی

موضوع: حفظ قرآن - شیوه‌ها

رده بندی کنگره: ب ۳۷۴ ۴ ۶۵۲۸ ۱۳۹۳

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۵

شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۹۹۶۸۴

نام کتاب: پژوهشی پیرامون شیوه‌های تحفیظ قرآن کریم در کشورهای اسلامی

مؤلف: رضا نجفی

ناشر: ملیقا

چاپ: اول ۱۳۹۳

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ: ولیعصر

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۱۶۸-۷۹-۲

مرکز بخش:

قم، خیابان سمیه، کوچه ۱۸، پلاک ۴۸

تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۶۷۷۱ تلفکس: ۳۷۸۳۱۰۴۱

فهرست مطالب

۱۹	مقدمه
	فصل اول: تحفیظ قرآن، درآمدها، زمینه ها، ادب و سعه
۲۶	درآمد فصل
۲۷	اول: فرهنگ سازی رسانه ای در جذب مخاطب
۲۷	مسجد، نماز، جماعت و فرهنگ قرآن خوانی
۲۸	صدا و سیما و شبکه های عمومی و تخصصی قرآن
۲۹	جایگاه مطبوعات و مجلات
۳۹	نقش گویندگان، دعا و خطبا
۳۰	دوم: سبک سنتی آموزش، موفقیتهای چالش ها، مخالفان و موافقان
۳۲	سوم: اهمیت شیوه ی کلاس داری حفظ
۳۳	استعدایابی
۳۳	برنامه ریزی حفظ و مرور
۳۳	کلاس های حفظ محل ارائه محفوظات، نه به ذهن سپاری آیات
۳۴	چهارم: معلم محور کلاس حفظ
۳۵	خصوصیات استاد حفظ موفق
۳۶	معلمین ممتاز

۳۷	پنجم: نظم رمز موفقیت و ماندگاری فعالیت های حفظ
۳۷	رعایت نظم توسط استاد
۳۸	ضرورت نظم در ورود و خروج به کلاس حفظ
۳۸	رعایت نظم در برنامه آموزشی حفظ
۳۹	نظم در رعایت مدت زمان کلاس
۳۹	هنرنمایی استاد در کلاس حفظ
۴۰	دعوت از حافظ مسلط در کلاس
۴۱	تشویق آری، تنبیه ممنوع
۴۲	ششم: مسابقات حفظ
۴۳	هفتم: تولید و به کارگیری ابزار کمک آموزشی
۴۴	هشتم: مراکز شبانه روی تحفیز در جهان اسلام
۴۵	چگونگی آموزش در مراکز شبانه روزی
۴۶	خاطره ای از پاکستان
۴۷	نهم: مسجد بهترین مکان قرآن آموزی و پایگاه سنت
۴۸	مسجد زمینه ساز اجرای وصیت پیامبر
۴۹	دهم: کلاس حفظ، کانون تربیت دینی
۵۱	خاطره ای از ترکیه میراث دار امپراطور عثمانی
۵۱	خاطره ای دیگر از پاکستان
۵۱	یازدهم: اداره مردمی فعالیت های قرآنی
۵۲	وقف پشتوانه توسعه ی فعالیت های قرآنی
۵۳	دوازدهم: حوزه های علمیه، ظرفیت های پربار اسلامی
۵۴	منارس دینی اهل سنت و توسعه حفظ قرآن
۵۴	بازدید از مرکز آموزش «هاساکی» ترکیه
۵۵	بازدید از مدرسه «مبین الاسلام» جوهر آباد - سرگودها - پاکستان
۵۶	سیزدهم: نهاد خانواده و نقش آن در توسعه حفظ و تحفیظ
۵۶	رویکرد قرآنی والدین
۵۶	ساختار قرآنی خانواده
۵۷	حضور در مسجد و نماز جماعت

۵۷	اجرای مراسم کوچک خانواده‌گی
۵۸	پیگیری آموزش قرآنی کودکان
۵۸	اولویت های آموزشی کودکان در خانواده
۶۰	چهاردهم: نهاد آموزش و پرورش و نقش آن در توسعه قرآنی
۶۰	بازبینی منابع آموزشی قرآن
۶۰	تربیت معلمان کارآموده
۶۱	تلفیق مدارس قرآنی با کلاس های رسمی مدرسه
۶۱	تقویت مدارس تحقیق رسمی

فصل دوم: روش های تحقیق قرآن کریم در جهان اسلام

۶۴	درآمد فصل
۶۵	روش حفظ دیداری
۶۵	روش حفظ شنیداری
۶۶	روش حفظ اشاره ای
۶۸	بهره گیری از دو روش دیداری و شنیداری
۶۹	اول: روش حفظ تکرار محور
۶۹	گنری تاریخی
۷۱	تکرار و تمرین، اساس به ذهن سپاری
۷۱	عوامل مؤثر در تکرار محفوظات
۷۱	آرامش ذهنی
۷۲	استراحت
۷۲	دسته بندی و سازماندهی محفوظات
۷۲	پرهیز از شتاب زدگی
۷۲	تکرار همراه با تصمیم به ذهن سپاری
۷۳	سه شیوه در روش حفظ تکرار محور
۷۳	روش قرائت (تکرار فردی)
۷۴	روش اقراء (تکرار استاد و شاگردی)
۷۵	روش استماع
۷۷	جمع بندی

۷۸	نوع: روش حفظ کتابت محور
۷۸	پیشینه ی تاریخی
۷۹	روش حفظ کتابت محور مسیر ی کوتاه تر
۸۱	چگونگی بکار گرفتن روش کتابت در حفظ قرآن
۸۲	تحلیلی بر روش حفظ و مرور کتابت محور
۸۳	جمع بندی
۸۴	سوم: روش حفظ مفهوم محور
۸۴	قرآن آموزان غیر عرب
۸۴	کاربرد مفاهیم در حفظ آیات
۸۵	نقش مفهوم در به ذهن سپاری آیات
۸۶	نقش مفهوم در تثبیت محفوظات
۸۷	کاربرد موضوعی آیات
۸۷	کاربرد مفهوم در تداعی محفوظات
۸۸	جمع بندی

فصل سوم: نقش مفاهیم، تجوید و صوت و لحن در ماس حفظ قرآن کریم

۹۲	مرحله ی نخست حفظ
۹۲	دلایل عمده ی آغاز حفظ از قصار السور
۹۲	نظم آهنگ آیات
۹۳	کوتاهی آیات و سوره ها
۹۵	مفاهیم و محتوای ساده و روان
۹۶	عوائت تدریجی و تجربی
۹۷	نقش ترجمه در حفظ آیات
۹۸	سهولت در فهم مطلب
۹۸	سهولت در به ذهن سپاری
۹۹	تشخیص آیات مشابه
۱۰۱	ترجمه، مقدمه فهم و عملگرایی قرآنی
۱۰۲	قراءت مفهومی، تأثیر گذاری مضاعف
۱۰۳	صوت و لحن و نقش آن در حفظ قرآن

۱۰۳	ویژگی های ترتیل خوانی اساتید قرأت
۱۰۳	تعادل در سرعت خواندن
۱۰۳	دقت در مواضع وقف و ابتداء
۱۰۴	پرهیز از تنوع الحان
۱۰۴	رعایت دقیق و کامل تر تجوید

فصل چهارم: مدیریت مردم سالار قرآنی

۱۰۶	درآمد فصل
۱۰۷	تجربه ای جلید در مدیریت قرآنی جهان اسلام
۱۰۸	نقدی بر عملکرد حضور مستقیم دولت در فعالیت های قرآنی
۱۰۹	نقاط ضعف حضور مستقیم دولت
۱۰۹	رقابت نهادهای دولتی با تشکلات مردمی
۱۰۹	حرکت کند و کارمند مایل به ایستادن
۱۱۰	امارگرایی و کیفیت گریزی
۱۱۰	آسیب پذیری فعالیت ها در صورت تغییر سیاست های دولتی
۱۱۰	وابستگی، احتمال استفاده ابزاری از فعالیت های قرآنی
۱۱۱	نقاط قوت حضور دولت در عرصه ی قرآنی
۱۱۱	امکان هدایت و نظارت بر فعالیت ها
۱۱۲	امکان برخورداری از منابع مالی دولت
۱۱۳	حفاظت امتیازات علمی، فرهنگی و اجتماعی توسط دولت
۱۱۳	ایجاد زمینه ی برقراری ارتباط دیپلماتیک قرآنی بین الملل اسلام
۱۱۳	دولت ها پشتیبان برگزاری مسابقات بین المللی
۱۱۴	نتایج وگناری فعالیت ها به مردم
۱۱۴	حضور عمومی مردم و مشارکت حداکثری در فعالیت ها
۱۱۴	احساس مسئولیت نخبگان
۱۱۵	ایجاد رقابت میان نهادهای قرآنی مردمی
۱۱۵	تکوفایی استنادها و خلق متدهای جدید
۱۱۶	بهره برداری از ظرفیت های مالی خبریه و مردمی
۱۱۶	عدم نیاز مردم به ارائه فعالیت های کمیته محور

۱۱۶	عدم تناخل امور سیاسی - اجتماعی و اقتصادی با امور قرآنی
۱۱۷	جمع بندی و نتیجه گیری
۱۱۷	اسیب شناسی مدیریت قرآنی در ایران
۱۱۸	تعدد دستگاههای منوئی امور قرآنی
۱۱۹	عدم وجود مدیریت و برنامه ریزی واحد
۱۱۹	پراکندگی روش های آموزشی
۱۱۹	روند کند تربیت نیروی متخصص

فصل پنجم: آسیب شناسی عدم موفقیت حفظ مبتدی

۱۲۲	درآمد فصل
۱۲۲	تحلیلی از عوامل عدم موفقیت حفظ مبتدی
۱۲۳	نگاهی غلط به عنوان حفظ
۱۲۴	شتاب زدگی در طی مسیر حفظ
۱۲۵	حذف روش های سنتی آموزش حفظ
۱۲۷	تأکید افراطی بر فنون قرائت در مقوله ی حفظ
۱۲۸	نمایش گرایی در حفظ، آسیب و برزی گر
۱۳۰	سن ورود به حفظ، مهمترین پایه
۱۳۲	بن توجهی به ترجمه و مفاهیم در آموزش های حفظ

فصل ششم: گذری بر تحفیظ قرآن در پنج کشور اسلامی

عربستان

۱۳۳	مراکز تحفیظ تعلیم در کشور سعودی
۱۳۶	جلسات و حلقه های حفظ در سایر مساجد
۱۳۶	مراکز مستقل و تخصصی تعلیم و تحفیظ قرآن کریم
۱۳۶	سن پذیرش قرآن آموزان
۱۳۷	شرایط ورود و پذیرش قرآن آموزان حفظ
۱۳۸	چگونگی و شکل اداره ی کلاس های حفظ
۱۳۹	طول دوره ی حفظ در عربستان
۱۳۹	حجم محفوظات روزانه

۱۴۱	دوره های حفظ کوتاه مدت و دیدگاه اساتید سعودی
۱۴۲	زمان حفظ
۱۴۳	توجه اساتید سعودی به فنون قرائت
۱۴۵	میزان توجه به هنر تلاوت، الحان و نغمات قرآنی
۱۴۶	میزان توجه به مفاهیم آیات و تفسیر
۱۴۷	روش حفظ و تحقیق در عربستان سعودی

ترکیه

۱۵۱	شرایط ورود و پذیرش قرآن آموزان در ترکیه
۱۵۲	خصوصیات اساتید حفظ
۱۵۳	امکانات کمک آموزشی
۱۵۴	جدول زمان بندی حفظ در هر روز
۱۵۵	طول دوره ی حفظ در ترکیه
۱۵۶	حجم محفوظات روزانه
۱۵۶	توجه به علم و فنون قرائت
۱۵۶	میزان توجه به زبان و ادبیات عرب، مفاهیم و تفسیر
۱۵۷	نحوه ی مدیریت و اداره ی کلاس های حفظ
۱۵۸	روش حفظ و تحقیق در مراکز قرآنی ترکیه
۱۵۸	تحقیق و تثبیت توأم با یکدیگر
۱۵۹	وقف پیشنهادی آموزش قرآن

پاکستان

۱۶۲	مکان حفظ و تحقیق در پاکستان
۱۶۳	سن پذیرش قرآن آموزان
۱۶۴	شرایط ورود قرآن آموزان
۱۶۴	ویژگی های اساتید حفظ پاکستان
۱۶۵	امکانات کمک آموزشی
۱۶۶	نحوه ی اداره ی کلاس
۱۶۷	میزان توجه به علوم و فنون قرائت
۱۶۸	روش حفظ و تحقیق در پاکستان

اندونزی

۱۷۱	مراکز تعلیم و تحفیظ در اندونزی
۱۷۲	سن پذیرش قرآن آموزان حفا
۱۷۳	آشنایی با صوت لحن و تجوید
۱۷۳	ترجمه و مفاهیم در اندونزی
۱۷۳	روش حفا و تحفیظ مراکز قرآنی اندونزی

لبنان

۱۷۷	مراکز تعلیم و تحفیظ در لبنان
۱۷۸	سن پذیرش قرآن آموزان
۱۷۸	مدت زمان دوره ی حفا
۱۷۹	اهمیت آشنایی با مفاهیم
۱۸۰	قانون و نفعات قرآنی در لبنان
۱۸۱	بهره گیری از امکانات آموزشی و علمی موجود در تحفیظ قرآن
۱۸۱	روش حفا و تحفیظ در لبنان
۱۸۱	نگارش آیات مشابه
۱۸۲	نخست نگارش، سپس تکرار و تمرین محفوظات
۱۸۲	شروع حفظ از جزء بی ام

ضمائم

۱۸۵	تصاویری از سعودی
۱۹۲	تصاویری از ترکیه
۲۰۱	تصاویری از پاکستان
۲۱۱	تصاویری از لبنان
۲۱۶	تصاویری از اندونزی

منابع

۲۲۲	منابع فارسی
۲۲۳	منابع عربی

پیشگفتار

با شکل‌گیری نهادهای انقلابی در اوایل دهه شصت و تشخیص به جای ضرورت جبران عقب‌ماندگی‌های فرهنگی در کشور، مقوله قرآن و هلال ماهی قرآنی نیز به عنوان مهمی انکار ناپذیر در عرصه ملی مطرح گردیده و با اهتمام جدی به آن پرداخته شد. نهاد آموزش و پرورش به صورت رسمی از یک سو و سایر نهادهای فرهنگی همچون سازمان تبلیغات اسلامی، نیروی مقاومت بسیج، سازمان اوقاف و امور خیریه و دیگران از سوی دیگر به سامان دادن وضعیت قرآنی کشور گام برداشتند و شتابان به تلاش پرداختند. فعالیت‌های چشمگیری که طی سه دهه گذشته انجام شده گواهی بر همت اصحاب فرهنگ و اندیشه در عرصه قرآنی می‌باشد. طرح‌های کلان ملی همچون «بسیج قرآن آموزی»، «تهضت قرآن آموزی»، «مسابقات ملی و بین‌المللی اوقاف و امور خیریه»، «طرح ملی حفظ» و دیگر عناوین قرآنی در طول سالهای گذشته چرخ حرکت‌های قرآنی را چرخانده است.

نگاهی واقع‌بینانه نسبت به آنچه طی سال‌های گذشته رقم خورده گویای تحولات شگرفی است که محصول آن قرار گرفتن ایران بر قله‌های قرآنی دنیاست. حرکتی پرشتاب که نه تنها واماندگی پیش از انقلاب را پوشانده که موجب توسعه و گسترش قابل توجه فرهنگ قرآنی در کشور نیز گردید. خصوصاً آنکه با ورود نهادهای قانون‌گذار همچون مجلس شورای اسلامی و شورای عالی انقلاب فرهنگی و با یسر سازی مناسب با شأن نظام مقدس جمهوری اسلامی حرکت قرآنی کشور از شتاب بیشتری برخوردار شده و با جدیت بیشتری به ظهور رسید. ایجاد «شورای توسعه قرآنی» جهت سیاست‌گذاری و ترسیم نقشه

راه و همچنین راه اندازی «مرکز هماهنگی، توسعه و ترویج فعالیت های قرآنی کشور» و ارتقاء مجدد آن به معاونت قرآن و عترت وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، همه نوید بخش تحقق انقلابی قرآنی در ایران اسلامی است.

با همه آنچه که گذرا به آن اشاره شد و همگی نشان از عزم ملی در تحولی قرآنی دارد، لکن لازم است از زلویه ای دیگر موضوع را نگریم تا نقدی منصفانه و قضاوتی عادلانه خودنمایی کرده و ابعاد مختلف مبحث دیده شود. در نگاهی عمیق و اندیشمندانه به موضوع قرآن و فعالیت های قرآنی، نمی توان از مقوله های زیر چشم پوشی نمود. مواردی که بی تردید جامعه قرآنی و حرکت های قرآن محور را با آسیب جدی مواجه کرده و از شتاب آن کاسته است. در همین راستا آنچه اجمالاً قابل ملاحظه می باشد در عناوین ذیل منعکس می گردد:

- عدم مدیریت واحد قرآنی و پراکندگی عوامل تأثیرگذار

- سردرگمی تشکلهای مردمی و دولتی در زمینه های اجرایی

- عدم توسعه کمی مقوله حفظ قرآن در مقابل با سایر ملل و مجامع اسلامی.

- ناتوانی دانش آموختگان مقاطع متوسطه آموزش و پرورش از خواندن ساده آیات قرآن.

- درک حداقلی عموم مخاطبان نسبت به ضرورت شناخت برجسته و دانش مفاهیم قرآنی.

- استراتژی رقابت محور نخبگان قرآنی و پررنگ نمودن نقش بعضی کلمه مسابقات

- پربادش و تأثیر غیر اصولی بر فنون قرائت، نغمات و موسیقایی و فاصله گرفتن تدریجی از کارکردهای تربیتی قرآن.

آنچه اشاره گردید رشد نامتوازن قرآنی در کشور را نشان می دهد که نتیجه آن نگرانی معنادار مقام معظم رهبری شده است. تأکید ایشان بر توسعه حداکثری حفظ و تسری آن به سطوح عمومی جامعه، حاکی از ژرف اندیشی و تشخیص عالمانه معظم له می باشد؛ چرا که ملل و مجامع قرآنی و دینی در نقاط مختلف جهان گوی سبقت را از ما ربوده و گاهی از لحاظ آماری و ترویجی در فاصله فراوانی نسبت به ایران قرار گرفته اند و ضرورت کاستن از این فاصله کاملاً محسوس می باشد. تأکیدات مقام معظم رهبری خصوصاً در سال های اخیر حجت را بر همگان تمام کرده است.

یکی از راه های دستیابی به موفقیت سریع تر، واکاوی و تحقیق پیرامون چگونگی توسعه تعلیم و تحفیف

قرآنی در کشورهای مسلمان است که ما را به مسیرهای کوتاه تر و راه های تجربه شده راهنمایی می کند. بررسی دقیق و علمی زمینه ها، اصول، میدادی، روش ها و آسیب های توسعه قرآنی در کشورهای اسلامی ضرورتی انکار ناپذیر است که متأسفانه مغفول مانده است. لذا به نظر می رسد لزوم پرداختن به پژوهش و تحقیقات قرآنی در همه ابعاد علمی و عقلی، مقوله ای است که جایگاه آن بر همگان ثابت شده است.

در کمال ناباوری و علی رغم هزینه کرد صدها میلیارد ریال اعتبار قرآنی در طول سال توسط دستگاههای مختلف اجرایی و آموزشی، مع الاسف پژوهش های بنیادین در این حوزه از جایگاهی عینی و ملموس برخوردار نبوده و مورد اقبال مدیران و تصمیم گیران قرار نگرفته است. خصوصاً تحقیقات میدانی که نتایج حاصل از آنها گویای نقاط ضعف و قوت فعالیت های آموزشی یا ترویجی و تبلیغی می باشد. به طور نمونه لازم است پژوهش جامع و دراز مدت طی دوره ای سه یا پنج ساله از روند آموزش های عمومی قرآن کریم در نقاط مختلف کشور انجام شود که اولاً سیاست گذاری علمی آن تحت مدیریت واحد بوده و ثانياً در مراحل مختلف، نتایج آن در کارزارهای مربوطه تحلیل گردد. از همه مهمتر آنکه محصول به دست آمده عملاً در نظام آموزش قرآن در سطوح ملی، موسسه جامعه کاربردی گردد. در هر صورت جای خالی چنین تحقیقات علمی کاملاً محسوس است.

جنبه ای دیگر از موضوع در باب پژوهش های فنون قرآنی، تجربه ای بودن فعالیت هاست. بدین معنا که اهالی قرآن، اعم از مدیران، مجریان و اساتید در پی آنند که همه استراتژی های آموزش و تبلیغی - ترویجی را بر اساس تجارب ملی، پایه گذاری نموده و ادامه دهند. حال آنکه در سایر ملل و مجامع اسلامی دنیا تجارب کاربردی ارزنده ای وجود دارد که بی تردید بهره گیری از آنها موجب تحقق موفقیت است. راهی قابل فرض نیست جز آنکه با مطالعه دقیق منابع موجود و بررسی میدانی کیفیت آموزشی، تبلیغی و ترویجی قرآن در جهان اسلام، خود را در بهره برداری از تجارب آنان سهیم نماییم. پر واضح است که نگاهی به زمینه های دستیابی به موفقیت های کمی و کیفی آموزش یا ترویج قرآنی از ابعاد مختلف اجتناب ناپذیر به شمار می رود.

فرهنگ عمومی ملل و نوع قرآن پذیری آنها، چگونگی ورود و حضور دولت ها در فعالیت های قرآنی، کیفیت اطلاع رسانی و برنامه سازی رسانه های دیجیتال و صدا و سیما، هر کشور و دهها پرسش دیگر که دانستن آنها راه گشای توسعه فعالیت های قرآنی در داخل کشور است. البته باید اذعان نمود که چنین

پژوهش‌هایی نیازمند بودجه، صرف زمان و انرژی و همچنین نیروی متخصص می‌باشد که هر یک در جای خود مطالب فراوانی دارد که ذکر و تحلیل آنها زمانی مشخص و کافی می‌طلبد.

از آن گذشته علی‌رغم واگذاری تدریجی فعالیت‌های قرآنی به مردم و تشکیل سریع و مطلوب مراکز و موسسات قرآنی در سراسر کشور، اما شاهد آنیم که ایرادی خزنده و البته آسیب‌رسان به جان‌چنین تشکلهایی افتاده و در نگاهی کارشناسانه، گاه موجب تزلزل در روند صحیح و بهینه انجام فعالیت‌ها می‌گردد. در جای خود به طور مفصل به این مهم پرداخته شده است که چگونه مراکز و مؤسسات قرآنی بخش قابل توجهی از اعتبارات و بودجه‌ها را صرف راه‌اندازی، تجهیز و امکانات فوق‌العاده آموزشی و رفاهی می‌نمایند، حال آنکه به اندازه هزینه‌های ذکر شده، فعالیت‌های کاربردی قرآنی ارائه نمی‌گردد. به عبارت واضح‌تر در برخی از مراکز به شکست هدررفت بودجه و فرسایش امکانات را شاهدیم. اینجانب مراکز و مؤسسات متعددی را از نزدیک و در نقاط مختلف کشور بازدید نموده‌ام که معادل دهه‌ها میلیون ریال تجهیزات در هر یک متمرکز گردیده، اما فعالیت‌ها تنها به چند کلاس هفتگی و موقتی است. در حالیکه اگر بودجه‌های کلان یا نظارت مستمر در مسیر اجرای طرح و برنامه‌های آموزشی هزینه شوند و نیز بخش‌هایی به تشویق و ترغیب قرآن‌آموزان اختصاص داده شود، به مراتب بازدهی بیشتری به دست خواهند آمد. اما افسوس که برخی از فعالین قرآنی به این مهم عنایت نداشته و کاملاً غیرمسئولانه به توسعه فیزیکی و تجهیزاتی موسسه خود می‌پردازند. در برخی مؤسسات قرآنی، همه چیز هست مگر آموزش قرآن! یادآوری افت ذکر شده به این معنا نیست که نباید به فضای فیزیکی، تجهیزات و قابلیت‌های نرم افزاری و سخت افزاری بپردازیم؛ بلکه آنچه گفته شد ناظر بر این است که ضرورتاً با لحاظ موارد مهم‌تر به تربیت عمومی قرآن‌آموزان و پرورش تخیل‌گاران قرآنی بپردازیم و در این راستا از اعتبارات قرآنی نهایت بهره‌برداری را داشته باشیم. بارها ملاحظه گردیده که در گوشه‌ای از شهر مسجدی با شکوه معطل مانده به اقامه یک توبت نماز جماعت یا دو دهه عزاداری و در مجاورت آن سنگ‌بنای ساخت مرکزی قرآنی را نهاده‌اند که صدها میلیون ریال اعتبار نیاز دارد. نقدی جدی و به جا به متولیان نهاد مسجد وارد است که چرا فضای مقدس مسجد به کثون پرورش و تعلیم و تدریس قرآن کریم و سایر علوم دینی تبدیل نمی‌گردد؟! مگر نه اینکه آنچه در مسجد است جهت ترویج فرهنگ دینی قرار داده شده؟! بنابراین ضروری است به این مهم پرداخته شود و مدیران مربوطه فکری به حال آن نمایند تا از ایجاد فضاهای بلااستفاده و تکراری و هدررفت بودجه و امکانات جلوگیری شود.

به هر حال تغییر ساختار آموزش و ترویج قرآن کریم در کشور ما نیازمند مطالعه‌ی و دقیق و آسیب شناسی روش‌ها، زمینه‌ها و چشم‌اندازهاست که هر یک می‌تواند به گونه‌ای موجب ضعف یا رکود فعالیت‌ها گردد. همچنان که اشاره شد در این خصوص لازم است از تجارب موفق سایر مجامع اسلامی و قرآنی در جهان اسلام نیز بهره گرفته و استفاده نماییم. سه دهه گذشته‌ی کشورمان نشان داده است که ظرفیت‌های بالقوه فراوانی وجود دارد که صرفاً نیازمند هدف‌گذاری، روش‌شناسی، مدیریت و نظارت دقیق است تا به خوبی فعلیت یافته و ایران اسلامی را در جمیع ابعاد بر قله‌های افتخار بنشاند. آنچه در این نوشتار عرضه گردیده محصول همین تفکر است که تلاش شده بخش‌هایی از تجارب موفق مسلمانان در زمینه حفظ و تحفیظ به صحنه نگارش کشانده شود. امیدوارم مدیران، صاحب‌نظران و اصحاب اندیشه و قلم گام‌های بلندتری در راستای پژوهش‌های علمی و قانون‌قرآنی برداشته و مسیرهای کوتاه‌تر را جهت دستیابی به تربیت قرآنی ببایند.